

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ – ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Докторске академске студије

**ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 925/1 донетом на седници одржаној дана 9. априла 2026. Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **Миодрага Младеновића** под насловом *Традиционално и модерно у романима Борисава Станковића*, урађену под менторским руковођењем проф. др Предрага Петровића.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Бранко Вранеш

Звање: Ванредни професор

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 30. јануар 2024.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Јелена Панић Мараш

Звање: Редовни професор

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 5. новембар 2024.

Установа на којој је запослен: Факултет за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: Бојан Чолак

Звање: научни саветник

Ужа научна област: Српска књижевност

Датум избора у звање: 20. мај 2023.

Установа на којој је запослен: Институт за књижевност и уметност у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Миодраг (Душко) Младеновић
Датум и место рођења:	16.03.1988.
Наслов мастер рада:	Поручавање драме у настави
Датум одбране мастер рада:	25.06.2016.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српска књижевност

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

1. Младеновић, Миодраг. Компаративна анализа мајчинске фигуре у приповеци *Ветар Лазе* Лазаревића и роману *Нечиста крв* Боре Станковића – психоаналитички приступ. Београд, Књижевност и језик, LXXII/1, стр. 31-43, 2025.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Традиционално и модерно у романима Борисава Станковића

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Предмет истраживања представља анализа романа Борисава Станковића *Нечиста крв*, *Газда Младен* и *Певци*, у контексту сучељавања традиционалних културних образаца и појава модерног сензибилитета. Циљ је да се испита начин на који се кроз различите приповедне поступке и обликовање ликова огледа динамика између наслеђених патријархалних норми и све израженије модерне самосвести појединца. Да би се описао однос између традиционалног и модерног у Станковићевом романескном делу потребно је приступити његовом аналитичком читању, будући да се у сваком од романа на особен начин профилише сукоб колективних културних образаца и индивидуалне свести. У роману *Нечиста крв* у средишту је лик Софке, чија трагична судбина илуструје положај жене у патријархалној заједници. Индивидуалност и лична воља јунакиње подређене су очекивањима породице и заједнице, при чему традиционални културни обрасци попримају форму ауторитета родитеља, економских

интереса у браку и друштвене контроле женске сексуалности. Модерни сензибилитет се, пак, испољава кроз дубоку психологизацију лика, кроз приказ њене унутрашње драме и свести о сопственој индивидуалности која остаје несагласна са захтевима средине. Софка тако постаје једна од првих великих модерних јунакиња српске књижевности чија особено становиште подрива монолитност традиционалног поретка. Док се у *Нечистој крви* модерни сензибилитет јавља унутар женске перспективе и драме личне судбине, роман *Газда Младен* открива пукотине у традиционалној слици мушкости. У овом делу традиционални културни обрасци огледају се у неприкосновености породичне части и у очекивању да мушкарац као патријархални ауторитет оствари улогу заштитника и носиоца друштвене стабилности. Модерни сензибилитет, међутим, открива кроз лик обузет егзистенцијалним страхом, унутрашњом несигурношћу и губитком личног ауторитета, чиме се подривају темељи традиционалне концепције мушкости. У *Певцима* у први план избија криза идентитета, представљена кроз јунака који није у стању да одговори на очекивања патријархалне заједнице. Док традиционални модел од њега захтева брак, потомство и наставак породичног и социјалног континуитета, лик се карактерише повученошћу, осећајем отуђености и нагоном ка самопоништавању. У овом делу артикулисана је тензија између културног обрасца који намеће заједница и индивидуалног осећаја неадекватности, што представља један од најснажнијих показатеља модерног сензибилитета у Станковићевом опусу. Под „традиционалним културним обрасцима“ подразумевају се норме и вредности патријархалног друштва: породица као примарна друштвена ћелија, ауторитет старијих, култ части и обавезујући економски разлози у брачним односима, као и строго дефинисане родне улоге и социјална контрола понашања. „Појаве модерног сензибилитета“ односе се на процес све интензивније индивидуализације ликова, на њихову унутрашњу драму, кризу идентитета и преиспитивање наметнутих родних улога, али и на приказ несигурности, психолошких ломова и отуђености, карактеристичних за европски модерни роман.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазна је претпоставка да је највећи значај овог истраживања у томе што се први пут систематски проучава целокупан романескни опус Борисава Станковића из угла односа традиционалног и модерног. Иако су поједина дела, укључујући и *Певце*, већ била предмет критичких анализа у оквиру жанра романа, досадашња наука није понудила обједињено тумачење које би сва три романа – *Певце*, *Нечисту крв* и *Газда Младена* – сагледала као целивит систем. Управо у оваквом приступу, који повезује Станковићев романескни корпус у јединствен аналитички модел и тумачи га као парадигму културног и поетичког прелаза, лежи научна новост и допринос овог рада. Полази се од претпоставке да Станковићев романескни опус као целина може да се чита као парадигма прелаза између традиционалних културних кодова и модерне индивидуалности. Сваки од романа тематизује на специфичан начин судар древних образаца живота и нових психолошких и друштвених тежњи појединца. Када се анализирају заједно, ови романи показују да је код Станковића у питању конзистентна поетика која се не своди на изоловане мотиве, већ на дубљи механизам културног судара. Традиционално и модерно се не појављују као два раздвојена света, већ као динамички испреплетени систем у којем јунаци трагају за сопственим идентитетом. Доследна примена интердисциплинарног методолошког оквира – који обједињује културолошко-антрополошки приступ и родне студије – открива нове слојеве значења у Станковићевом опусу. На тај начин

се показује да његови јунаци нису искључиво социјално и породично условљени, већ да функционишу као симболи културне кризе на размеђу векова. Њихове судбине се могу читати као парадигма ширег цивилизацијског конфликта између колективних образаца и личних тежњи, при чему се у интерпретацију равноправно укључују и мушка и женска перспектива. У Станковићевим романима тело има статус кључног медијума у којем се најјасније испољавају тензије између архајског и модерног. Оно није тек предмет описа, већ симболички простор у којем се укрштају патријархални кодови, културни табуи и наговештаји нове индивидуалности. Хипотеза је да управо телесност, често на ивици еротског и сакралног, представља најјаснији сигнал дубинске кризе културе у Станковићевој поетици. Хипотеза је да Станковићеве романи показују како се идентитет његових јунака не формира као стабилна и унапред дата категорија, већ као наративна и перформативна конструкција која настаје кроз стално понављање и преговарање културних и друштвених улога. У том процесу „извођења“ идентитета уочава се динамика између традиционалног и модерног: наратив обликује лик, али истовремено и открива његову могућност да изађе из наметнутог оквира. Тако се показује да је идентитет у Станковићевој прози не само представљен, већ и створен унутар самог текста, чиме његови романи улазе у шире поље модерних теоријских расправа о природи субјекта и наративне перформативности. Жанровска структура Станковићевих романа показује да се унутар њих развија форма која се може одредити као „прикривена модерна“. Хипотеза је да, иако су романи грађени на традиционалним наративним обрасцима, у њима је присутна изразита психолошка и структурална комплексност блиска модернистичким техникама у европској књижевности. Управо та двострукост – ослањање на реалистичку традицију, али и постепено усмеравање ка модерним поступцима у приказивању унутрашњег живота – чини Станковића јединственом фигуром српске књижевности на размеђу векова.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација *Традиционално и модерно у романима Борисава Станковића* има 144 густо куцане странице и састоји се од увода и, затим, три велика поглавља, свако посвећено једном Станковићевом роману – најпре *Нечистој крви*, потом *Газда Младену* и, последње, роману *Певци*. Поглавља су подељена у велики број мањих целина, тако да је свака целина посвећена одређеној теми која је предмет анализе. На крају дисертације је закључак и литература.

У поглављу посвећеном анализи романа *Нечисте крви* кандидат настоји да докаже да се ово остварење опире сваком покушају свођења на један поетички или жанровски модел — ни породична хроника пропадања нити натуралистички модел наследног изрођавања не досежу до његовог унутрашњег покретача. Та унутрашња динамика обликује се на тачки на којој традиционални културни образац, још увек снажан у спољашњим формама, наилази на свест која те форме више не прихвата као саморазумљиве. Зато кандидат анализу заснива на неколико паралелних равни — од наслова и рецепцијске историје, преко родословног увода и просторне организације куће, до свадбе као композиционог средишта и приповедне перспективе — да би се показао да роман своје најдубље значење гради не у једном мотиву него у густом прожимању културног поретка, обредне форме и унутрашњег доживљаја. Насловна синтагма у рецепцијској историји деловала као унапред постављени интерпретативни оквир: активирала је поље наследства, рода, дегенерације и породичног опадања, и тако

усмеравала читање ка натуралистичкој и биолошкој интерпретацији деценијама после објављивања. Испитивање те рецепцијске линије — од увида Јована Скерлића и Бранка Лазаревића, до интерпретативног помака Новице Петковића и савремених тумача ка питањима композиције и Софкине удаје — открило је да наслов делује двоструко: као програмски сигнал поетичког модела, али и као маска која прикрива дубљу, сложенију структуру текста. Наслов тако није кључ који роман затвара у одређено значење, него место на коме се сукобљавају рецепцијска очекивања и стварна унутрашња логика дела. Свадба се у анализи намеће као композиционо и значењско средиште романа. Антрополошко разумевање обреда прелаза омогућило је да се покаже како се у Софкиној удаји сабирају све кључне линије текста: породични интерес, јавна видљивост, ритуална форма, колективна контрола и унутрашња драма субјекта. Свадебни обред задржава све препознатљиве елементе традиционалне форме, али унутар Софкине свести добија потпуно другачију боју. Песма, дарови, црква, амам, варошки поглед и улазак у нову кућу граде целовиту обредну секвенцу, а приповедна перспектива све време открива да се у средишту тог колективно уређеног чина налази субјект који догађај проживљава као губитак и унутрашње гашење. Форма преживљава док се смисао више не може без остатка обновити. С те тачке гледишта, *Нечиста крв* представља прву и можда најсложенију артикулацију Станковићевог интересовања за однос између културног поретка и личне судбине. У *Газда Младену* то интересовање добија другачији облик: тежиште се помера са јунакињине чулне и психолошке осетљивости на лик који поредак носи, брани и интериоризује до крајњих граница. Зато се анализа *Нечисте крви*, сматра кандидат, показала као нужно полазиште — у том роману Станковић најпотпуније отвара поље у коме ће се његови остали романи даље кретати, поље у коме традиционални обрасци живота више нису само културно наслеђе него унутрашњи простор на коме се обликује, ломи и испитује модерни субјект.

Анализа романа *Газда Младен* Борисава Станковића, посматрана из угла односа традиционалног и модерног, показује да се у овом тексту обликује унутрашња напетост која захвата саму конституцију субјективности у епохи прелома векова. Традиционално и модерно не јављају се као хомогене, споља раздвојене целине, већ као различити режими производње знања, различити обрасци организовања искуства и различите логике обликовања субјекта, које се унутар романа истовремено преплићу, међусобно условљавају и постепено подривају. Младенова трагедија, истиче се у овом поглављу дисертације, настаје из чињенице да је његова личност у целини обликована унутар поретка који, у тренутку сопственог историјског судара са модерном свешћу, више не оставља простор за трансформацију. „Савршено“ функционисање патријархалног механизма производи субјекте лишене способности да живот наставе у оном облику који тај исти механизам проглашава својом врховном вредношћу. Роман открива да патријархални систем не производи само јаке мушкарце већ парентификовану децу која постају јака зато што никада нису имала право да буду слаба. Младенова снага у том кључу није израз његове моћи већ последица одсуства подршке – он је морао да буде јак зато што нико други није био, и зато што је био једина бабина нада. Њена амбивалентност – истовремена жеља да он успе и да падне, да буде јак и да буде људски – открива дубљу истину о културу који производи такве појединце. Систем зна да савршено функционисање убија живот, али истовремено не може да дозволи несавршенство јер би то значило колапс поретка. Младен је, закључује кандидат, заробљен у тој противречности. *Газда Младен* разоткрива дубоки парадокс патријархалног поретка. Захтев за апсолутном чврстином, самоконтролом и емоционалном суспрегнутошћу, када се оствари у пуном обиму, производи субјекте

неспособне за оно што тај поредак истовремено проглашава својом основом — наставак рода и живота. Претходне генерације, са својим „слабостима“, остављале су простор за кретање и потомство; појава савреног сина означава прекид ланца. Младен остаје као камен темељац који више нема шта да носи, као споменик систему који је у њему достигао врхунац и тиме исцрпео сопствену будућност. Његова последња белешка — „умрећу рањав и жељан“ — уписана не у наративни ток, већ у приватни тефтер, носи снажну симболику. Човек који је читав живот водио књиге, бележио робу, бројеве и дугове, на самом крају евидентира једино што измиче свакој рачуници: властиту рањивост и жељу. На месту где су први људски записи бележили оно што се поседује и размењује, појављује се траг онога што му је било ускраћено. Тај запис постаје неми доказ да је жеља постојала, да је била присутна, али да јој никада није било допуштено да постане живот.

Роман *Певци*, којем је посвећено треће поглавље дисертације, обликује се као простор судара двају режима – наслеђеног патријархалног поретка и настајућег модерног осећања субјективности. Тај судар се у тексту увек материјализује у конкретним медијима: у гласу, у распореду простора, у афективним ритмовима ликова и у родним улогама које заједница прописује. Патријархални поредак захтева јасно место у хијерархији, стабилан идентитет, понављање ритуала и предвидљиву циркулацију емоција; модерно осећање, напротив, уписује се као пукотина у том поретку – као немогућност да се у прописану улогу уђе без остатка, као осећај „нечег другог“, као афективни вишак за који нема језика. Јован је први лик у коме се та пукотина види. С једне стране, он је носилац класичне патријархалне улоге домаћина: држи се рада, рутине, остатка економске функције. С друге стране, његово „оно његово“ – вечерње повлачење у мрак, певање „за себе“, афективни набој који тражи полумрак – припада модерном хоризонту интимности који традиционални код не уме да именује. Долазак Стојана прекида итеративну економију понижења и дисциплине, отварајући Јовану могућност да свет доживи другачије: да уместо аутоматизма хабитуса ступи у простор перцепције. Наративни прелаз између формула „увек тако“ и „први пут“, између репетитивног ритуала и сингуларног догађаја, јесте први јасан знак да се унутар патријархалног оквира рађа модерни субјект. Фигура Стојана радикализује тај помак. Он је истовремено и „изнад свих њих“ и „као нека девојка“; носи у себи обележја која педагошки и сексолошки дискурси почетка XX века настоје да дисциплинују, док га Станковићев роман поставља у средиште. Стојанов глас истовремено је и најјаче средство заједничке мобилизације и место где се традиционални модел мушкости подрива. У тренутку певања он постаје онакав мушкарац каквог заједница жели – снажан, харизматски, утицајан, њихов – али управо тим гласом излази из задатог профила: уместо контроле и јасноће, његов глас носи „ватру“, „жив жар“, телесну рањивост и претећи вишак емоције. Традиционални поредак може да ужива у том дару док траје песма, али не може да га стабилизује у улогу; зато ће се исти глас, који га уздиже, на крају показати као нешто што мора да се склони у цркву, у свету форму у којој се лична чежња маскира и сублимира. Управо тај ход – од световног, неукроћеног певања ка духовном, „безбедном“ појању – јесте модел модерног компромиса: субјективни вишак већ бива шифрован и сакривен у форми која га чини друштвено подношљивим, али по цену унутрашње самоукидајуће цензуре. Ако погледамо просторе у роману, видимо како се разлика између старог поретка и модерне осетљивости материјализује на нивоу саме сценографије. У том померању тежишта – са јавног простора на унутрашњи, од сцене ка полумраку, од стабилних кућа ка пролазним путањама – роман се уклапа у поетику модерне прозе која субјективитет гради више кроз афективну картографију него кроз спољашње догађаје.

У закључку дисертације, кандидат, између осталог, истиче да три романа Борисава Станковића не чине трилогију у формалном смислу, нити деле заједничке ликове и радњу. Оно што их дубље повезује јесте заједничка онтолошка ситуација: сви настају у тренутку када патријархални поредак почиње да се урушава изнутра, у тачки у којој је себи најближи и себи највернији. У сваком од ова три романа трагедија није последица кршења норме него резултат до краја испуњене норме: поредак пропада у тренутку сопственог довршења, и то довршење никада није тријумф него дубља, неповратна пропаст.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Полазећи од досадашњих анализа Станковићеве прозе, као и од одабраних теоријских и методолошких полазишта, кандидат је настојао да понуди нове увиде и тумачење односа традиционалног и модерног у Станковићевим романима. У *Нечистој крви* прати се тема породичне кризе преломљене кроз женску свест и испитује се на који начин Станковић обликује Софку не само као жртву него и као субјект — свест која зна, предосећа и, у извесном смислу, бира. У *Газда Младену* анализа је усмерена ка мушкој страни истог процеса: ка субјекту чија је хуманост жртвована у корист модела културе, јунаку чије је тело дисциплиновано до укочености, а чија је жеља систематски елиминисана пре него што је икада успела да добије облик. *Певци* постављају питање шта се дешава са субјектом када га поредак не жртвује него ужива у њему и управо зато не може да га пусти да буде оно што јесте. Стојанов глас заједницу окупља и одушевљава, али однос који је у центру јесте онај са Јованом — веза чији интензитет текст непрестано показује а никада не именује. Патријархални свет с почетка двадесетог века нема речник за оно што се између та два тела дешава, и управо зато то мора да остане у певању и полумраку.

На нивоу наративних поступака, три романа деле исти темељни принцип и реализују га у различитим модусима. Приповедни ток не описује систем споља него га репродукује изнутра — кроз ритам реченице, кроз понављање глаголских облика, кроз итеративност која укида разлику између јединственог и уобичајеног. У *Нечистој крви*, тај принцип функционише кроз фокализацију: свет се мења у складу с унутрашњим стањем јунакиње, а предмети губе или добијају значење у зависности од тога чијим очима се гледају. У *Газда Младену*, принцип делује кроз временску структуру: итеративни облици описују живот који се не развија него понавља, и то понављање није само тематски него ритмички — реченица сама по себи кружи, посрће и враћа.

Однос традиционалног и модерног, који је носећа истраживачка тема дисертације, у светлу свих анализа добија прецизнији облик него што га обично даје књижевноисторијска визура. Традиционално и модерно код Станковића нису два суседна времена, нити два опречна система вредности који се сукобљавају у историјском тренутку. Они су два режима искуства који истовремено коегзистирају у истом субјекту: традиционални режим организује спољашност, тело, рутину и социјалну читљивост; модерни пробија изнутра, у форми осећања која не могу да пронађу свој код, жеља која не сме да буде именована, перцепција која видљиви свет учини страним и непрепознатљивим. Нити је традиционални поредак у Станковићевим романима идеализован, нити је модерна свест представљена као ослобађање. Сваки од ова два режима производи своје облике патње: традиција жртвује тело и жељу у корист форме док модерност оставља субјекта без ослонаца и без заједнице.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма *iThenticate*, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације *Традиционално и модерно у романима Борисава Станковића* аутора **Миодрага Младеновића**, констатовано је да утврђено подударње текста износи 11%.

Овај степен подударности последица је цитата, личних имена, библиографских података о коришћеној литератури, тзв. општих места и података, што је у складу са Чланом 9 *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8 *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација *Традиционално и модерно у романима Борисава Станковића* кандидата Миодрага Младеновића оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати с позитивном оценом Извештај о оцени докторске дисертације под насловом *Традиционално и модерно у романима Борисава Станковића*, коју је урадио кандидат **Миодраг Младеновић** под менторством проф. др Предрага Петровића, и да је, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

Београд, 14. мај 2026.

Комисија:

проф. др Бранко Вранеш

проф. др Јелена Панић Мараш

др Бојан Чолак, научни саветник